

Vizuális várostörténet
*A fényképek és a fényképezés szerepe a városi társadalom
bemutatásában*

című konferencia program- és absztraktfüzete

Budapest Főváros Levéltára
2022. november 15.

Vizuális várostörténet

A fényképek és a fényképezés szerepe a városi társadalom bemutatásában

PROGRAM

9:30 – 10:15 Levéltári Nap – megnyitó

Erkel Ferenc Vegyeskar műsora

Dr. Bósz Anett főpolgármester-helyettes megnyitó beszéde

Dr. Kenyeres István főigazgató köszöntője

A Gárdonyi Albert-díjak, valamint a Varga László-díj átadása

10:15 – 10:45 *Szünet*

I. szekció: Fotó- és várostörténet: elméleti megközelítések, feldolgozási módszerek

Levezető elnök: Kenyeres István (BFL)

10:45 – 11:05 Fisli Éva (MNM): Vakfoltok mozgásban: fénykép és emlékeztetés

11:05 – 11:25 Tomsics Emőke: A világvárossá „kép-zelt” Budapest

11:25 – 11:45 Tamáska Máté (AVKF): Budapest – Bécs. Párhuzamos városképek, módszertani dilemmák

11:45 – 12:05 Nagy Ágnes (BFL): Családi és személyi iratok között fellelt fényképanyag levéltári megőrzése és történeti felhasználása

12:05 – 12:45 *Vita*

12:45 – 14:00 *Ebéd-szünet*

II. szekció: Fényképgyűjtemények a várostörténet szolgálatában

Levezető elnök: Szívós Erika (ELTE BTK)

14:00 – 14:20 Dávid Adrienne (FSZEK): Budapest posztról posztra – A FSZEK Budapest Gyűjteményének Facebook-jelenlétével kapcsolatos tapasztalatok egy felhasználói élménykutatás tükrében

14:20 – 14:40 Németh Ágnes (BFL): A BFL FŐFOTÓ-gyűjteményének feldolgozása és közzététele

14:40 – 15:00 Balogh János Mátyás (MNL OL): Társadalmi tablók: források, mintázatok, konstrukciók

15:00 – 15:20 Csiffáry Gabriella (BFL): A BFL Fotótára és a Chochol-gyűjtemény feldolgozása

15:20 – 15:40 *Vita*

16:00 *A budapesti rakpart – A főváros arcai* című, Chochol Károly életművét bemutató kiállítás megnyitója, köszöntőt mond Karácsony Gergely főpolgármester

Absztraktok

Balogh János Mátyás: Társadalmi tablók: források, mintázatok, konstrukciók

Előadásomban – néhány 20. századi esetet/projektet kiemelve – a fotók felhasználásával összeállított tablók témájával foglalkozom. Bemutatom, hogy milyen lehetőséget kínálnak egyes (bizonyos szempontból „budapesti születésűnek” tekinthető) fényképtípusok különböző – akár ösztársadalmi szintű – tablók megalkotására, hogy ezeken a képeken milyen mintázatok érhetőek tetten, és hogy milyen szerep juthat az ilyen emlékéállításokban az archívumoknak.

Csiffáry Gabriella: A BFL Fotótára és a Chochol-gyűjtemény feldolgozása

2021-ben Chochol Károly fotóművész egyedülálló fotóanyagával gazdagodott Budapest Főváros Levéltára. Az 1300, többnyire kiállításra készült előhívott fotóból, a megközelítően 10 000 digitális képből és 40 000 fotónegatívból álló gyűjtemény óriási fotó- és társadalomtörténeti értékű.

A gyűjtemény részeként bekerültek levéltárunkba a művész más személyes dokumentumai is. Chochol Károly fontos szakmai szerepvállalásainak köszönhetően pedig olyan iratok birtokába juthattunk, amelyek az elmúlt évtizedek kulturális életének fontos lenyomatai.

A művész fotókiállítása, melynek megnyitójára 2022. november 15-én kerül sor Budapest Főváros Levéltárában, két témát jár körül: bemutatja a budapesti rakpartot és ízelítőt ad a főváros „arcaiból”.

Dávid Adrienne: Budapest posztról posztra – A FSZEK Budapest Gyűjteményének Facebook-jelenlétével kapcsolatos tapasztalatok egy felhasználói élménykutatás tükrében

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye 2014-ben, alapításának 100. évfordulójához közeledvén döntött úgy, hogy saját Facebook-oldalt indít. Az évforduló tiszteletére először száz napon át naponta, azóta pedig hetente jelentkezünk új bejegyzésekkel; változatos és érdekes témákon keresztül igyekszünk bemutatni Budapest múltját és jelenét, gyűjteményünk anyagaival – elsősorban fotókkal – illusztrálva a szövegeket. A bejegyzéseinkre érkező reakciók és posztjaink utóélete sokszor bennünket is meglepnek, így joggal merült fel bennünk a kérdés: vajon milyen hatást keltünk felhasználóinkban ezen a platformon? Milyen kép él bennük a gyűjteményről, milyen tartalmakat, fényképeket egyéb forrásokat fogadnának szívesen? Vajon mi a magyarázata az egy-egy lokalitás múltjához kötődő érdeklődés látványos megélénkülésének a közösségi felületeken? Van-e edukációs jelentősége annak, ha a közgyűjtemények itt tartósabban is teret foglalnak, kínálkoznak-e a bemutatkozásokon túli lehetőségei a közönségkapcsolatok elmélyítésének? Ilyesfajta kérdésekre kerestük a választ a felhasználói élménykutatás eszközeit és módszertanát alkalmazva.

Fisli Éva: Vakfoltok mozgásban: fénykép és emlékeztetés

Mi köze a fényképezésnek az emlékezéshez és a felejtéshez? És mi köze lehetett 1839-ben, 1851-ben, 1909-ben és 2011-ben? Milyen fényképhasználók – készítőik és nézőik – mikor, hogyan és mire kívántak emlékezni és emlékeztetni?

Az előadásban az eltűnőben lévő dolgok vizuális leltárba vételétől a képes szuvenírokon át az online közösségi archívumokig követem végig, hogyan változik a fénykép(ezés) szerepe a városok és a múlt elképzelésében és megismerésében.

Nagy Ágnes: Fotótár személyi és családi irathagyatékokba rejtve

A magániratgyűjtés keretében, személyi és családi irathagyatékok részeként nagy mennyiségben áramlanak privát fotók Budapest Főváros Levéltárába. A személyi és családi fondjaink szerves részét képező fényképgyűjteményünk léte és mibenléte azonban nem ismert sem a kutatók, sem a gyűjtési forrásunkat jelentő nagyközönség előtt. Gyűjteményünk elhelyezése a különböző közgyűjteményi fotótárak és egyéb, akár virtuális fotógyűjtemények körében a professzionális és laikus fotógyűjtés áttekintését, mindenekelőtt az intézményesült csatornák feltérképezését teszi szükségessé. Ez egyfelől a levéltári magániratgyűjtésbe illeszkedő fotógyűjtésünk fő irányát tisztázhatja a különböző szándékok, célok által motivált fotógyűjtési gyakorlatok körében. Másfelől a gyűjtési tevékenységek feltérképezése révén a fotók értékelésével kapcsolatos magatartások skáláját tárhatjuk fel, ami saját praxisunk alakításához nyújthat tájékozódási pontokat. Erről a magatartási skáláról jelenleg keveset tudunk, illetve mozaikszerűek az ismereteink. Nem ismert a fénykép műtárgy- és régiségpiaci beágyazottsága; nincs átfogó képünk a közgyűjteményi fotótárak gyűjtési irányairól, stratégiájáról; a magánkezdemenyezésű fotógyűjtemények által követett metódusok nem áttekinthetőek, és mellőzik a szakmai szempontokat. Az előadás e helyzetre reflektálva a gyűjtési terep feltérképezése terén próbál tájékozódó lépéseket tenni, s Budapest Főváros Levéltárának a magániratgyűjtéshez szorosan kötődő fotógyűjtési gyakorlatát kontextusba helyezve bemutatni.

Németh Ágnes: A BFL FŐFOTÓ-gyűjteményének feldolgozása és közzététele

A Fővárosi Fotó Vállalat Riporter Osztályának fotónegatív-gyűjteménye 2018 augusztusában került Budapest Főváros Levéltárának látóterébe. Meghatározóak benne a termék- és reklámfotók, valamint a szakmai vásárokon készített felvételek, kisebb mértékben pedig egyéb eseményfotók, valamint műszaki rajzok és leírások fényképei; ezeken kívül előfordulnak a Főfotó saját „archívuma” számára készített város- és tájfotók, illetve különböző „csendéletek”, portrék. A levéltárba kerülés után 2020 tavaszának nehéz körülményei közepette kezdődött meg a digitalizálás előkészítése, amelynek utolsó fázisa jelenleg is zajlik. Mindeközben a gyűjtemény közzététele is megkezdődött.

A mintegy 170 ezer darabos gyűjtemény új kihívás elé állította a levéltárat. Az anyag nagysága és a technikai nehézségek is új megközelítési módot igényeltek a feldolgozás, majd a közzététel során.

Az előadásban a gyűjtemény feldolgozásának és közzétételének metodikája – a buktatókkal és sikerekkel együtt – kerül bemutatásra, gazdagon illusztrálva a közzététel hasznosulásának példáival.

Tamáská Máté: Budapest – Bécs. Párhuzamos városképek, módszertani dilemmák

Noha Bécs példájára a budapesti szakirodalmak igen gyakran hivatkoznak, mindeközben meglepően kevés szisztematikus, a városképi változásokat dokumentáló összehasonlítás született. Az általam vezetett, immár közel tízéves projekt nem kisebb célt tűzött ki maga elé, minthogy a 19. század végétől napjainkig végigkísérje a két város urbanisztikai átalakulását, városi tereinek hol párhuzamos, hol szétartó folyamatait. Elsőként 2015-ben a dualizmus korának, majd 2018-ban a rövid 20. századnak (1920–1970) bemutatójára került sor a bécsi Ringturm Galériában. A kiállításokon egymás mellé tett fotópárok és rövid értelmező szövegek segítségével igyekeztem körbejárni a városrendezés adott korszakra jellemző főbb csomópontjait, mint pl. a 20. században a lakhatást, a sebesség növekedését vagy a vertikálitást.

A fotóanyag válogatásakor számtalan módszertani dilemmával kellett szembenézni. A 19. század reprezentatív fotóanyaga például láthatatlanná tette az urbanizáció árnyoldalait, a nyomornegyedeket, a rendezetlen városrészeket. A 20. század újabb kihívásokat jelentett. A magyar Fortepan anyagnak köszönhetően szép számmal szerepelhettek volna amatőr fotók, de ezek párhuzamai jórészt hiányoztak, mert a bécsi anyag a városháza sajtóanyagának professzionális, emiatt erősen szűrt anyagára támaszkodott.

A tartalmi kérdések mellett dilemmaként merült fel a válogatás viszonya a valóság léptékéhez. Így például a két világháború közti szociális lakásépítés bécsi számai nagyságrendekkel nagyobbak, mint Budapesté, a párhuzamos képek mégis azt sugallhatják, hogy „hasznos” folyamatokról van szó. Másrészt az idő kérdése vetett fel dilemmákat. Az épületek átadásáról készült steril fotográfiák ritkán fejezik ki a városi tér valós hangulatát, használati értékét. Egy frissen átadott lakótelepen például még nem érzékelhető a zöldfelület kellemes hatása. Egy 20-30 évvel későbbi fotón azonban az épület kora és az utcahasználat módja között alakulhat ki feszültség.

A harmadik, az 1970-es évektől induló városmodernizációs korszak bemutatásakor újabb módszertani kérdések merülnek fel. A kortárs folyamatok felé haladva előtérbe kerülnek a „megélt terek” érzelmi töltetei, egyben a fotók egyre kevésbé „érdekesek”, egyre kevésbé mutatják a múltat, mint „idegen kontinentst”. Válasz lehetne a hétköznapi életből ismert terek művészi ábrázolása, ugyanakkor ez a módszer ellentmondana a kiállítás dokumentációs funkciójának. Az utolsó fél évszázad változásait dokumentáló munka jelenleg a képválogatás fázisában van, ami lehetőséget ad arra, hogy az előadás után felmerülő kérdések és javaslatok a majdani anyag végleges koncepciójának kialakításához is hozzájáruljanak.

Tomsics Emőke: A világvárossá „kép-zelt” Budapest-szinopszis

Megragadható-e a budapesti identitás változása fényképekben és a fényképterelésben? Milyen problémák és forráskritikai szempontok merülnek fel e probléma vizsgálatakor? A városkép és a városkarakter mely vonásai emelkednek ki az 1860-as években tömegesedő fényképterelés és az 1890-es években elterjedő amatőr fényképezés közötti időben keletkezett városképek összevetéséből, s ezek mennyiben utalnak az azonosságtudat irányának alakulására? Melyek a fővárosi és a világvárosi identitástudat vizuálisan megragadható elemei Budapest esetében? Miféle szempontok dominálnak a korszak fényképterelésében és ezek hatása hogyan jelentkezik a város vizuális arcának későbbi megörökítésében? Előadásomban a fenti kérdésekre igyekszem válaszokat találni a fővárosi közgyűjteményekben található fényképek révén és azok keletkezéstörténetének, eredeti kontextusainak a levéltári és a sajtószövegek segítségével történő feltárásával.

Előadók

Dr. Balogh János Mátyás: főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Csiffáry Gabriella: főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Dávid Adrienne: helyismereti könyvtáros, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Dr. Fisli Éva: történész, muzeológus, Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár

Dr. Nagy Ágnes: főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Németh Ágnes: főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Dr. Tamáska Máté: egyetemi tanár, tudományos rektorhelyettes, Apor Vilmos Katolikus Főiskola

Dr. Tomsics Emőke: független kutató